

למה נשירה?

גבריאל דהאן

מתכנסים, בפועל זה כדי לדבר עם עצמם, לחלום ולהזות את הנער או הנערה הנושרים. ומי יודע, אולי נהיה כמו שוררים, שכדברי המשוררת האמריקאית מריאן מור: "בונים גנים דמיוניים ובתוכם קרפדות אמיתיות".

בדרך כלל, בשעה שדנים בנושא כמו "נשירה", זה כדי לבחון דרכים ל"מניעת נשירה", דרכים לצמצום של התופעה כפי שהיא נגלית לעינינו מבעד לעדשת הסטטיסטיקה. אלא שמגמת דברי הפעם תחרוג מכך והיא עשויה להיראות פרדוקסלית: **אם נרצה במישור המעשי לצמצם את הנשירה כתופעה, עלינו תחילה דווקא להרחיב אותה במישור של האופן שבו אנו תופסים אותה וממשיגים אותה.** זהו הקו המנחה הכללי שאותו אניח בפנינו. מכאן ואילך אנסה להבהיר את מובנה של ההצעה הזאת, המוזרה.

צילום: גבריאל דהאן

לנשירה של בני הנוער מבתי הספר יש פן גלוי, ראוותני, כתופעה, כמופע, כסצנה בתיאטרון החברתי, והיא מוצגת כהתגרות בלתי רצויה, כקריאת תיגר על הנורמות החברתיות. אלא שיש בה גם פן סמוי, בעל ערך נפשי, כהתרחשות שבלעדיה לא ייווצר מה שאנו מכנים "מבוגר". המבוגר הוא זה אשר לענייננו נחלץ מעמדתו של הילד שמתאווים לו כדי לתפוס עמדה של זה שבעצמו מתאוה.

"אני מדמיון לי כל הזמן המון ילדים קטנים משחקים איזה משחק בשדה גדול של שיפון וכל זה. אלפי ילדים קטנים, ואין שם אף אחד - אף אחד מבוגר, זאת אומרת - חוץ ממני. ואני עומד על הקצה של איזה שהוא צוק כזה. ומה שאני צריך לעשות זה לתפוס כל אחד אם הוא הולך לעוף מהצוק - זאת אומרת, אם הוא רץ ולא רואה לאן הוא רץ, אני צריך לצאת מאיזה שהוא מקום ולתפוס אותו. זה כל מה שהייתי עושה כל היום. פשוט להיות התפסן בשדה השיפון וכל זה. אני יודע שזה שיגעוני. אבל זה הדבר היחידי שבאמת הייתי רוצה להיות". (ג'יי די סאלינגר, 1975, התפסן בשדה השיפון, תרגום: א' יבין וד' דורון, עם עובד)

זהו חלומו של סאלינגר בספרו "התפסן בשדה השיפון", אשר בהיעדר מבוגר אחר שיעשה זאת חולם ליטול על עצמו להציל ילדים שהולכים לעוף מצוק. זהו חלום בהקיץ על מה שבימינו אנו נוהגים לכנות נשירה. הוא רוצה להציל אותם מן הנשירה שלהם מן הילדות. הילדים עפים מן הצוק בדרכם להפוך לבני נוער שמאז ומתמיד נושרים כדי להפוך למבוגרים: הם נושרים מן המוסדות שהכינה עבורם חברת המבוגרים; הם נושרים פיזית ומנטלית; הם נושרים מן הידע ומן השיח שנמסרים להם מהדור שקדם; הם נושרים ממשפחותיהם; נשירתם יכולה להיות גלויה לעין כול וטורדנית, אך היא מתרחשת גם כאשר איננו מבחינים בה; בכוחה של הנשירה להוביל לאובדנם של בני הנוער, לנשירתם מן החיים, אבל גם להצלתם.

אני מביא את חלום התפסן בשדה השיפון משום שהוא מניח את כלנו בבת אחת באופן פשוט ומדויק במקום האמיתי של מפגש - בחלום של שדה השיפון. כלומר, בכל עת שיעלה בידינו ליצור מפגש יהיה זה בשדה השיפון. שדה השיפון הוא השדה של החלום, של ההזיה, של מחשבת השווא. מדוע? כי כאשר המבוגרים מתכנסים כדי לדבר על הילד, או על המתבגר, אנחנו יכולים להיות בטוחים שמה שהם יפיקו בהכרח יהיו חלומות, הזיות או מחשבת שווא על אודות מה זה ילד או מתבגר. עניין זה נכון אף יותר כאשר מדובר באלה המכונים נושרים, אשר עוד פחות מבני גילם האחרים מתנדבים לדבר על עצמם עם המבוגרים שמדברים עליהם עם עצמם. אין זה בהכרח רע, שהרי רבים הם ההישגים הממשיים בתולדות האנושות שהתחילו את דרכם בהזיות של ממציאים. אם כן, בשעה שהמבוגרים

גבריאל דהאן, פסיכולוג קליני, פסיכואנליטיקאי, חבר בקבוצה הישראלית של האסכולה הלאקאניאנית (GIEP/NLS), מלמד ברשת הלאקאניאנית ומייסד תפס"ן. המאמר מבוסס על הרצאת פתיחה ליום העיון הראשון לכבוד ייסוד תפס"ן, תחנה פסיכואנליטית לנוער, שנערכה ביוני 2014 בתל אביב - יפו.

כלשהי. אין בהם את היכולת לא לקבצם ולקשור אותם זה לזה וגם לא להפרידם זה מזה כראוי, זו נקודת תורפה שהופכת עבורם את החברה לקשה מנשוא. הבסיס הסמלי ההכרחי לקיום המשותף נותר שביר בתוך חברה שהיא בעיקרה אירונית, אלימה, או לחלופין, אובדנית בדרכים מדרכים שונות. "החולשה הסמלית" הזו נכרכת באופן פרדוקסלי, בדרכים מדרכים שונות, במה שנוכל לכנות "חולשה ממשית", קרי שהממשי עצמו של החיים מועד, החיים עצמם מאבדים מממשותם עבור בני הנוער, מה שיוביל דווקא לביטויים יותר ממשיים של הנשירה, יוביל למה שאנו נוהגים לכנות מעבר לאקט - זהו מעבר שבכוחו לספק רושם של ממשות.

בשנת 2015 "חגגו" "השמיניסטים" בבאר טוביה את סיום לימודיהם בתיכון. הם חגגו על גבי סדרה של מעשי הרג והתעללות בחיות, תוך שהם פוגעים במוריהם, במנהל ובשאר התלמידים. משבאו על סיפוקם הם פרשו לחוף הים למסיבת השתכרות. העניין המרכזי בהתרחשות זו נגע לעובדה שמדובר בבית ספר של תנועת המושבים. זהו בית ספר שאליו "מתנקזים" תלמידים ממושבי הסביבה שעדיין עוסקים בחקלאות. בני השמונה-עשרה יודעים היטב במה כרוכה התעשייה החקלאית ככל שזה נוגע לבעלי החיים. דבר מה מן הצביעות של המבוגר והחינוך שהוא מייעד למתבגרים הוטח כך כמסר חוזר בפני המבוגרים. המבוגר מופיע כמדדעזע מדבר מה שבפועל הוא עבורו מעשה של יום ביומו. המעניין הוא שבמקרה זה האקט שבמישור אחד מעיד על חולשת הסמלי - שהרי אין דומה המעשה הזה למעשה ממין אחר שהיה מעביר מסר זהה, למשל, באמצעות הצגת תיאטרון או כתיבה - אך במישור אחר מהווה עדות לחולשה בממד הממשי של חיי המתבגרים, הללו שעומדים בפני גיוס לצבא.

בימינו האקט של הריגת החיה תחת הריגת האדם, שהוא במקורו הקדום אקט סימבולי מובהק וראשוני של חברת האדם, נחשב כבר להתרחשות ממשית שנושאת על גבה מן התכונות של מעבר לאקט. אירוע זה נושא את התכונות של טקס פולחני שמסתיים במחיקה עצמית דמוית אקסטזה על גבי "השילוש" בן זמננו: סקס-סמים-אלכוהול. זהו פולחן שמספר במהופך את סיפור שילוחם של הצעירים אל הצבא על ידי דור האבות והמחנכים. החיות "הנשחטות-המוקרבות" אינן אנשי החינוך, כי אם "הפרות הקדושות" של החינוך שאינן אלא הנערים עצמם. התגובה המשמעתית לאירוע ממקמת אותו בדיוק במישור ההופכי: כביכול מי שנשחט הם אנשי החינוך.

מכאן נובעת משימה מהותית עבור הפרקטיקות החברתיות השונות: מסירתה של שפה חיה שתתמוך באפשרות לחיות שלא כחלק מפולחני דחף המוות אשר עשויים לקבל צורות מנוגדות, החל מן התמיכה בחיים כחגיגה בלתי פוסקת, מתמדת, גרסאות

הנשירה היסודית היא העזיבה של המתבגר את ההורה כמו שהתאוה לו, שדיבר עבורו, שהפיק ממנו סיפוק, שתבע ממנו, שרצה בעבורו, שחינך אותו. אם כך, על כל אחד לנשור... כדי להתהוות כמבוגר.

כל איש מקצוע במוסדות החינוך יוכל להעיד על כך שהמתבגר של היום אינו בונה עוד את זהותו סביב הידע שבית הספר מחליט עליו. מבין המתבגרים שמסכימים להיתקל בידע הזה, רק אחדים מטמיעים אותו ומסכימים להיבחן עליו. אלא שלמן הרגע שבו מתאפשר הדבר, המתבגר מדייר את עצמו מנטלית או פיזית מבית הספר. את זהותו הוא יחפש במגרש אחר, זה שבו משחקים "החיים האמיתיים", אלה עם "האקשן", עם היותר "מחוברים". ישנם אלה הבונים את עולמם בתוך חבורה זו או אחרת, כגון זו של גולשי סקיטבורד, של משוטטי ברים, או סביב המוזיקה, בחבורות של האקרים, כתות, תנועות, או סביב המשחקים האלקטרוניים בעולמות הווירטואליים, באחוות שעיקרן התנסות בסמים ואלכוהול, או בכנופיות של עבריינות ואפילו טרור, אגב שוטטות ברחובותיה, גניה, מועדוניה של העיר, או על הגבעות שמחוצה לה. וישנם אלה המתנתקים לתוך בדידותם - תמיד בעזרת החומרים והמכשירים למיניהם שהניחה לפתחם חברת המבוגרים.

אם נרשה לעצמנו לרגע לבחון את אירועי הרצח שטלטלו את ישראל במהלכה של מה שכונה "אינתיפאדת היחידים", נוכל להיווכח בכך שמשעה שאנו מקלפים את השכבות של נאומי הפוליטיקה שהזדרזו לנכס כל התרחשות ולעטוף אותה במונחיה, בנסותם לשכנע ש"הכול פוליטיקה", כמו שעבור הפולחן העסקי "הכול זה כסף", כי אז ניתקל פנים אל פנים בעובדה שהנרצחים וגם רוצחיהם לא היו אלא מתבגרים, בדיוק אותם אלה המכונים הנושרים של "המערכת החינוכית". "נערים רוצחים נערים" בשמן של אידיאולוגיות ועם כלים שמעמידה לרשותם חברת המבוגרים. כשרצח זה נלכד על ידי דוברי ה"הכול פוליטיקה" - הוא יקרא רצח על רקע לאומי, או פוליטי, וכשהוא נלכד על ידי דוברי ה"הכול זה כסף" - הוא יקרא רצח על רקע עברייני. אך מי הם המשלחים האמיתיים? האם אין הרציחות הללו כי אם מסר שמוחזר במהופך על ידי המתבגרים אל החברה? כאשר מגיעות אלינו ידיעות כמעט מדי חודש על אודות צעירים בארצות הברית העושים שימוש בנשק כדי לרצוח את חבריהם לספסל הלימודים נחשפת מיד "השליחות היסודית" שאותה נוטלים על עצמם "המשוגעים" לחשוף עבור כולם, אך ללא הועיל. זהו הפן החברתי של הנשירה: אמנם היחיד הוא שמוציא אותה לפועל, אך בין אם זירת פעולתו גלויה או סמויה, ובין אם הוא לבדו נושא בתוצאותיה או שהיא פוגעת גם באחרים, הסיבתיות הנפשית שלה, מסלוליה, אמצעיה והמסר שלה תמיד חברתיים, תמיד בזירה החברתית.

העולמות שמייצרים היום המתבגרים לעצמם, אין בהם, לאמיתו של דבר, את היכולת להניח יסוד מוצלח לחברה חפצת חיים

שאליה לא ניתן להצמיד את התואר "לגמרי", נוכל לומר שהיא זו שיצרה נושר שלא מתעלם מן הסיבה של תשוקתו כנקודת המשען לביטחוננו בעולם במקום המשענת הרעועה של הזחות, האישויות וכו'. על כל נשירה משלמים באובדן מסוים בגוף או בנפש. ההבדל היסודי הוא בין אובדן גמור לאובדן מסוים.

נקודת מבט לא-אוטופית זו, היא צורה להכיר בהיתקלות ובהתנגשות, במיוחד אצל המתבגר, עם מה שיוותר תמיד כגרעין "הלא מסתגל", "הלא נורמטיבי", אצל כל אחד. זהו "הנפשי" של כל אחד. הנפשי הוא אותו יסוד הקשור במה שלא ניתן לחינוך או לשליטה, יחד עם כך שהוא חברתי. אנו נתקלים בו באופנים שונים בפרקטיקות של שלטון, ניהול, חינוך, ריפוי, וגם בפסיכואנליזה. כל פרקטיקה משיבה להיתקלות הזו באופן משלה. הווה אומר, כל פרקטיקה תפעל באופן שונה ביחס לנקודה שבה היא נתקלת בכישלון שלה, שכן אין אפשרות להיתקל ביסוד הזה כי אם "באמצעות" הכישלון, ואין מדובר בכישלון טכני כי אם בכישלון במובן של הבלתי אפשרי של כל פרקטיקה. הפסיכואנליזה ברשימה הזו מניחה את הילד והמתבגר כאחראים בייחודיות שלהם ולא כנקבעים לגמרי על ידי הוריהם, המשפחה, והסביבה החברתית. משום שהפסיכואנליזה איננה אנתרופולוגיה שמכתיבה אידיאלים או הנחיות כיצד יש לעשות או לחיות, כי אז עבורה המתבגר יהיה קודם כול שחקן ראשי בהתהוותו כמבוגר, קרי בצורת הנשירה שלו, ובנקודת המפגש הזו היא צפויה להיתקל בבלתי אפשרי שלה.

צילום: גבריאל דהאן

שירה מתוך נשירה

הנשירה אפוא מטילה עלינו תמיד משימה של קריאה, כלומר, נשירה זה תמיד "לקרוא נשירה". זה כמו "לקרוא שירה" שבה האות נו"ן של הנשירה נשרה והותירה אחריה את השירה. אין זה מופרך, שכן לשירה אין קיום אלא אם קוראים אותה. היא כשלעצמה אירוע של נשירה, היא צורה להנשיר את השפה ממה שהיא הדרך המקובלת, המוסכמת, הסטנדרטית, לעשות בה

של "עיר ללא הפסקה" גם בימים של מלחמה (כפי שיכולנו לשמוע בהתפארות מפיו של ראש עיר מסוים), וכלה בהסתה לרצח בשם האל. על גבי השפה החיה הזו אמורים להתקשר זה לזה הידע הקודם והידע החדש שמומצא על ידי הצעירים כדי ליצור עולם שעל הדורות לחלוק בו. זהו עולם שצריך היה לאפשר למתבגרים שונים לבטא את עצמם וליטול את חלקם באחריות שמגיעה להם, זו שתבטיח את עתידם, גם אם יש בו סיכון כלשהו.

על גבי השפה החיה הזו אמורים להתקשר זה לזה הידע הקודם והידע החדש שמומצא על ידי הצעירים כדי ליצור עולם שעל הדורות לחלוק בו. זהו עולם שצריך היה לאפשר למתבגרים שונים לבטא את עצמם וליטול את חלקם באחריות שמגיעה להם, זו שתבטיח את עתידם, גם אם יש בו סיכון כלשהו

בהיתקלות בין מה שקדם לבין מה שחדש פורצים בדרך כלל הגילויים הקשים יותר של חוסר הנחת בתרבות. זמן לא רב לפני אירועי הרצח של הנערים נתקלנו בשרשרת של מקרי אונס בקרב מתבגרים צעירים ביותר. מקרים אלה חשפו כי למרות המודרניות הנורמלית לכאורה של ימינו, המפגש עם המיניות, שנתמך בחופש המיני שכביכול לא מהווה יותר בעיה, לא מפסיק להיות "בעיה". האי-נחת של המתבגר פורץ שוב ושוב אל תוך המרחב החברתי ומותיר את החברה מיתממת, מופתעת ונדהמת, כביכול ידה לא הייתה במעל, בעודה מזדרזת להפנות אצבע מאשימה אל מערכת החינוך.

אלימות, התמכרות, התאבדות, אונס קבוצתי וכן הלאה, מעידים על היתקלות באבן נגף, שעל הפרקטיקות החברתיות למיניהן מוטל לענות עליה, כל אחת בדרכה. הפסיכואנליטיקאי מכנה את אבן הנגף הזו שמייצרת באופן בלתי נמנע את האי-נחת המובנה בחברה: "ממשי", האבן הזו שבה אנו ניגפים בדרך היא הממשי, כפי שהרצח הוא ממשי. מתוקף הפרקטיקה שלו נוטל הפסיכואנליטיקאי על עצמו לתת מובן וכיוון ל"ממשי" זה שבא לידי ביטוי אצל כל יחיד בצורת הנשירה הייחודית שלו, שכן כולם נושרים, איש איש בדרכו, צורה שאותה אנו מכנים סימפטום. נוכל לומר על סימפטום שהוא פתרון יחידי לנשירה, ומנקודת מבטו של היחיד נוכל לדבר על נשירה מוצלחת לעומת נשירה שכושלת. על נשירה שכשלה לגמרי נוכל לומר שהיא זו שעליה שילם הנושר באובדן גמור של נפשו או גופו. על נשירה שצלחה,

לו בהותירו בידינו המיוגעות רק את זנבו המפרפר, שכן מדובר בשד שהוא ממשפחת הלטאות שנושרות מזנבן. כך אנו מוצאים את המוסדות השונים, ואת המומחים שאנחנו, שנטלו על עצמם להחזיק במתבגר של החברה, מתמחים בלית ברירה בתנועותיו של "הזנב" שבידינו, בשעה שהשד עצמו זה מכבר נטש אותו ונשר ממנו ופנה לדרכו כשהוא מותירו בנדיבותו לרשותנו למען נתעמק בו ובסימני החיים שעוד נותרו בו. כך הפכנו למומחים מופלגים לזנבו של השד, מומחים חינוכיים, קליניים, פדגוגיים, פסיכיאטריים וכן הלאה, ובהתאם לכך גם פיתחנו שיטות משיטות שונות לגשת לזנב, להתייחד עמו, להציע לו מבצעי נופש/נפש, לכלוא אותו, לסמם אותו, עם ריטלין או עם קרוביו לפרמקולוגיה, למדוד אותו וכיוצא בזה.

האי-נחת של המתבגר פורץ שוב ושוב אל תוך המרחב החברתי ומותיר את החברה מיתממת, מופתעת ונדהמת, כביכול ידה לא הייתה במעל, בעודה מזדרזת להפנות אצבע מאשימה אל מערכת החינוך

גם כאשר אנו אוחזים בו מוחץ לכותלי מוסדות החינוך, בשדות הסמים, האלכוהול, הזנות, האונס, ההתאבדות, השוטטות הווירטואלית, עדיין זה "בזנבו" שאנו תמיד אוחזים. ככה זה: כל עוד נרדף אחר הנשירה רק במישור של התופעה מבלי לקרוא אותה כפונקציה נפשית חיונית, יהיה לנו עסק עם הזנב לבדו. מובטח לנו תמיד שהלטאה גופא תהיה תמיד במקום אחר, אחרי שהנשירה למעננו את זנבה. אזי מהי הנשירה הזו, שהמתבגר נושא ומגלם במרץ שכזה, במסירות שכזו, לאורך כל הדורות, אלפי שנים ללא לאות, בהותירו חרס בידינו? הנה שמעו מספר הכרזות שיכולנו לקרוא על הנוער המתבגר הזה:

א. "הצעירים של ימינו אוהבים את הנוחות, את הממון, ומעדיפים את העצלות על פני כל מאמץ. אין הם רוצים עוד להינשא כבעבר, ואם הם נישאים הם נרתעים מהקמת משפחה. לכל היותר הם מסכימים לילד אחד או שניים כדי להספיק ליהנות יותר מחיי ההווה".

ב. "הנוער של ימינו מושחת מן היסוד. רע, ללא אמונה, ועצל. הוא לא יהיה עוד כמו הנוער של העבר, ולא יוכל לשמר את הערכים והתרבות שלנו".

ג. "הנער בן ה-15, ישב על מיטתו ועישן סיגריה כשאימו נכנסה לחדרו ... היא דרשה ממנו לכבות את הסיגריה, הוא סירב. היא

שימוש. רק כך נפתח הפתח לאפשרות של שירה. בשירה זוהי השפה עצמה שנושרת, וכשהיא נושרת בצורה "מוצלחת" אנו מברכים עליה ומפיקים ממנה הנאה, אנו אומרים עליה שזו שירה ראויה. השירה היא נשירה שכרוכה בהמצאה.

כיצד אני מציע אם כך לקרוא נשירה? ישנן בנמצא צורות שונות של קריאה. ניתן לומר, באופן הכללי ביותר, שההצעה היא לקרוא את הנשירה עם כל מה שהכרחי בה עבור הנושר. הכוונה היא להכרח נפשי. הווה אומר, הנשירה הזו, שעשויה להופיע כלפי חוץ כ"שלילית", היא במקורה משימה נפשית "חיובית". אדייק זאת מעט יותר: בהחלט אפשרי הדבר שבעודה נושאת במציאות האמפירית, החברתית, הדיסקורסיבית היבט שלילי, במציאות הנפשית תישא הנשירה ערך חיובי בהיותה הישג. בניסוח מעט קיצוני נוכל לומר שהנשירה היא זו שבעקבותיה נוצר הדבר שאותו אנו מכנים "הנפשי", ללא נשירה אין "נפשי".

המחשה מצוינת לדבר אפשר לראות בסרטו של ניר ברגמן "הדקדוק הפנימי" שנעשה על פי ספרו של דויד גרוסמן. אהרון הנער הנושר, גיבור הסיפור, נתקל שוב ושוב בהעדר הלימה יסודי בין המציאות שלו וכללי פעולתה לבין המציאות האחרת הקונקרטי, הפרגמטית, המוסכמת והגיונית: בשביל מה אתה צריך לצאת עוד פעם מן המעגל כדי לנסות שוב להיכנס לתוכו, שהרי כבר הצלחת להיכנס! מתפלאים חבריו למשחק, הנערים, נציגי השכל הישר. למה לצאת כדי להיכנס שוב אחרי שכבר הצלחת להיכנס? זה חסר כל היגיון! זהו למעשה עימות חריף ואלים בין המציאות הקונקרטי, החברתית, הפרגמטית, לבין המציאות הנפשית. מסתבר ש"הנפשי" הוא הגיבור האמיתי של הסיפור, הוא הדקדוק הפנימי האחוז בשפה שלעולם אין לה ולא יהיה לה מקום פורמלי בספרי הדקדוק שמלמדים בבית הספר. למעשה, "הנפשי" הוא הנושר/המונשר המובהק של כל המצבים. אהרון הנער מעיד על עצמו שלעומת חבריו בני גילו הכרונולוגי הוא עדיין לא התחיל לגדול משום "שהם לעומתי התחילו את הדרך שלהם אל המוות ואני עוד לא", אך מהו זה שרק בפיו ניתן להניח מילים אלה? "מיהו" היחיד אשר יכול היה לומר זאת? רק הנפש לבדה היא זו שאינה גדלה, אין לה גיל, והיא אינה יודעת אף לא יכולה לדעת את מותה. "הדקדוק הפנימי" מאפשר להוסיף לסיפור הנשירה פיתול נוסף: הדרמה של ההנשרה/הנשירה היא במקורה הדרמה של היחס של כל אחד אל הנפשי שלו - הוא זה המנשיר את נפשו שנושרת.

המתבגר והנשירה משום מה נקשרים יחדיו כמעט מאז ומתמיד, למרות שהנשירה היא של כולם. יש סטטיסטיקה של הנשירה, היא אוהבת לספר על ירידה - כביכול הצלחנו ללכוד את השד הזה של נשירת המתבגר ולאחוז בזנבו. טלטוליו הסטטיסטיים, אם נוכל לכנות זאת כך, נתפסים כעדות לפרפורי הנשירה האחרונים. אלא שעד מהרה אנו מגלים שהשד עצמו נעלם וחמק

להתאבד; אושפז בבית חולים ושחרר עם המלצה לפנות לפסיכיאטר. הפסיכיאטרים אבחנו דיכאון, הפרעה דו-קוטבית, הפרעה בהתקשרות ומאפיינים של הפרעה גבולית. ההמלצה: שילובים שונים של תרופות פסיכיאטריות. התרופות לא הועילו. ביוזמתו החל לעשן מריחואנה וליטול משככי כאבים. מכיוון שלא נחשב כאיום ברור על החברה המשטרה לא קיבלה את פניית ההורים המאמצים אליה. עם הזמן הנער הפך אדיש יותר ויותר. מתוכנית טיפולית יומית הוא נזרק אחרי שהביא סכין גילוח ונשלח למעון סגור. כעבור חודשיים במעון הוא נזרק ממנו במצב נפשי רע. ההמלצה של פסיכולוג המחוז הייתה: "טיפול של 24 שעות ביממה לתקופה ממושכת כדי לשמור על חייו וללמד אותו מיומנויות הדרושות לתפקוד אחרי התיכון". בעקבות כך נשלח למונטנה, לבית ספר טיפולי, לשנה של עבודה עם סוסים, עבודה פיזית וטיפול. עד כאן פרטי הדיווח.

הדיווח הזה מניח בידינו לא מעט ביחס להרבה עניינים שקשורים באפיונים של השיח החברתי על המתבגר, ביחס למה שבתוך "הנפילה הזו מן הצוק" של נער זה מהווה מסר שמתבגר זה מחזיר לחברה, לחברת המבוגרים, לגבי האמת שלה. אתעכב רק על הנקודה שציינתי קודם: מקרה זה בנוי בפועל משני טקסטים זרים זה לזה, בדיוק כמו שני הטקסטים הזרים זה לזה בסרט "הדקדוק הפנימי". זה חוזר על עצמו תמיד, ולמרות שהם ללא כל קשר ביניהם, וללא אפשרות של קשר, הם נוטים להופיע תמיד משולבים זה בזה בממד הנראה עד כי לעיתים קשה להבחין בכך שמדובר בשני טקסטים.

בדיווח בכתבה העיתונאית הדבר מתרחש על פני הטופוגרפיה של הכתיבה עצמה: ישנו הטקסט שהוא הדיווח על מעשי הנער שנמדדים, מאובחנים, משוימים ומטופלים על ידי ההורים, מוסדות החינוך, הפסיכיאטריה, בריאות הציבור, הפסיכולוגיה והחוק - דיווח שהוא עדות שכיחה להשפעה של השיח המדעי על המציאות החברתית. טקסט זה נמתח על פני תשעים ותשעה אחוזים מן הכתבה. אלא שבנוסף לטקסט זה ישנו טקסט שכולל גם את מילותיו הספורות של הנער כפי שחולצו מפיו: "הכול חסר תועלת", "מבזבזים לי את הזמן", "אני לא יודע, בטח גם זה לא יעזור" - זהו, לא יותר. אלא ששלוש האמירות המצוטטות, הלאקוניות הללו, של הנער, מתקיימות באופן מובהק במקום אחר. הן מגיחות מתוך סצנה אחרת. הן מגיחות מאזור אחר של מה שמדבר בנו. כבר לא מן הצד של הנשירה כתופעה, כבר לא מן הצד של השיח המדעי, כי אם מצדו של השיח של הכאב של הנוער, מצידו של סובייקט שאומר משהו על הייאוש והתקווה שלו לנוכח מה שמגיח ממנו, אפילו כנגד רצונו שלו, ואשר נתקל בשיח שלא יכול לקרוא זאת. המילים הספורות הללו הן אלה שאחריהן אנחנו מחפשים כדי לתפוס באמצעותן את הנער או הנערה. זהו הצוק שלו או שלה.

התכופה אליו לקחת את הסיגריה מפיו. 'הוא נשען אחורה ובעט בי חזק כל כך שטסתי לצד השני של החדר ... עד אז', אומרת אמו, 'חששתי שיפגע בעצמו. כעת אני פוחדת שיפגע בי וביתר בני המשפחה'". (אילינוי, ארה"ב, כתבה של בנדיקט פרי בניו יורק טיימס, מיום 23.6.14)

ד. "בשבוע שעבר חתם ראש העיר על תקנה חדשה שלפיה יוטל עוצר על בני 14-16 החל מהשעה 22:00 בימי הלימודים ומהשעה 23:00 בסופי שבוע וחופשות קיץ. בני נוער עד גיל 14 אינם רשאים לשהות מחוץ לביתם אחרי השעה 21:00" (בולטימור, ארה"ב, כתבה של של אווה פיצסימונס בניו יורק טיימס, מיום 23.6.14).
הציטוט הראשון (א) הוא מפוליפוס מן המאה השנייה לפני הספירה והשני מלוח חרס בבלי בן חמשת אלפים שנה.
לבל יהיה ספק בלבכם שמא אין אלה תמיד המבוגרים שמכריזים את ההכרזות הללו על הצעירים, בשמו של אידיאל חברתי, חובה, סדר ציבורי או חוק כלשהו. מה שתמיד מהבהב מאחורי התלונות הללו איננו אלא אימת המבוגר מפני צורות ההתענגות והדחף של המתבגר. מדובר בשיח שפועל בשירות הצורות בנות זמנו של המבוגר שמלין על כך, מטרתו לווסת ולהסדיר את ההתענגות, איך מקובל ואיך לא מקובל להתענג. אפשר להתענג רק על פי החוק ועל פי מה שמקובל.

בהחלט אפשרי הדבר שבעודה נושאת, במציאות האמפירית, החברתית, הדיסקורסיבית היבט שלילי, במציאות הנפשית תישא הנשירה ערך חיובי בהיותה הישג... ללא נשירה אין "נפשי"

אין בידינו את תיאורי המקרים המפורטים שהותירו אחריהם המחנכים, קציני הביקור הסדיר, או הפסיכולוגים והפסיכיאטרים למיניהם שפעלו לפני חמשת אלפים שנים, אבל למזלנו ביחס למקרה של הנער בן ה-15 משנת 2014 אחרי הספירה, עיתון הניו יורק טיימס ידע להוסיף על דיווחה של האם המותקפת את ההיסטוריה של "הנשירה כתופעה" של הנער שבו מדובר בכתבה: משהו לא היה בסדר אצל הנער עוד לפני גיל הן. בתחילה הם היו משפחה אומנת לו ולאחיו הקטן ואחר כך הם אימצו את שניהם. אמם הביולוגית הייתה נרקומנית, הוא אובחן בגיל ארבע עם הפרעת קשב וריכוז והיפראקטיביות. בבית הספר היסודי התחיל לקבל ריטלין. בכיתה ח' התחיל לצאת עם החברה הראשונה שלו, ושקע בדיכאון. בגיל 14 ניסה להתאבד בבליעת כדורים. בהמשך התחיל לחתוך את עצמו. ברשת החברתית הודיע שברצונו

המגורים כמו גם בהפרשות שמגיעות לביוב, או כמו הדם: את העץ החולה כמו את הגוף ופצעיו, צריך או לנקות, "ולמרוח לו" בזהירות, או לחלופין "צ'יק צ'ק לחתוך" - בסרט זו האפשרות שניצחה. סיפורו של העץ הוא סיפור על כמיהה וחורבנה, סיפור של ערגה וכיסופים שמסתיים בכריתה של עץ מיוחד, כריתה של סיבת איווי. החומרים המאיימים הפורצים מן הטבע, מטבע האדם, לא עומדים בפני הטרורף האמהי; בפני דיבורה של אם שלא מפסיקה לנסות להכחידם ולסלקם באימתה מפניהם, המוגלה של העץ, של פצעיו הגוף, של הדם של הווסת, של הביוב - כל אלה מבעיתים אותה באותה מידה.

צילום: גבריאל דהאן

סיפורו של אהרון בפרספקטיבה זו הוא סיפור של נשירה כמהלך של אהבה, אובדן ופרידה. פוגשים זאת הרבה בסיפורי האהבה של המתבגרים והסתבכויותיהם. הנערה שבמוקד התשוקה של הנער היא במעמד של אובייקט, והיא תוכל לשאת את התשוקה הזו ללא חרדה קיצונית במידה שבה היא תאמת עבור עצמה את זאת שהיא לא "רק זה", כלומר, שהיא יכולה להתאבל על היותה האובייקט הזה, "הדבר הזה". הנער יוכל לפגוש נערה שהיא דבר-אובייקט עבורו לא כל כך משום שהיא הדבר הזה עבורו אלא משום שהיא הדבר שחסר לו. כך הוא יוכל להתגלות לעצמו כמשתוקק, כמתאוה. הצעירים מתרגלים את הדבר הזה באהבות המתחלפות שלהם לעיתים קרובות: נפגשים בדבר-אובייקט, מתאהבים, זה נכשל, זה נגמר, ישנו אבל, וחוזר חלילה, וכך נבנה לאט-לאט מתבגר שיועד מה זה להתאוות. כלומר, האיווי הוא הסימן עבורנו לנשירה שהצליחה. כי הוא קשור תמיד "לדבר הזה" שנבנה בשרשרת של אובדנים באופן ממשי ולא מדומיין. לכן האהבות ששוות משהו הן אלה שמסתיימות, שמתחלפות, כי הן מייצרות את האפשרות לגעת באובייקט כסיבה של תשוקה. זה מהות ההתבגרות: להחליף אהבות. לכן נתקשה לסרב להצעה לחשוב על המתבגר כעל קליניקה של אהבה יותר מאשר כעל קליניקה של acting-out. מה קרה לו לנער מהעיתון בעקבות האהבה הראשונה שלו שאחריה הוא שקע בדיכאון? האם הייתם מעלים בדעתכם שסיפור המקרה הזה מופיע תחת אסופת מאמרים שנקראת: "ארצות-הברית

הדיווח העיתונאי שנשען על השיח החברתי-מדעי בונה את המקרה הזה של המתבגר כקליניקה של התנהגויות, שאנשי הפסיכולוגיה נוהגים לכנות acting-out. קליניקה של הפרעות התנהגות. ישנם אנשי טיפול שעבורם ה-acting-out הזה מבטא למעשה נשירה לא מוצלחת, מזויפת. מדוע לא מוצלחת? משום שה-acting-out לא מותיר עקבות, הוא לא כותב בנפש דבר, הוא לא מייצר זהות. הוא יכול להותיר זיכרונות, אך לא יותר מכך. הוא צורה של פרידה מדומה ממהו, שהנער משתמש בה כדי לחתוך, להיפרד, לנשור, גם אם באופן לא מוצלח. ה"משהו" הזה יכול להיות המורה בבית הספר, או ההורה בבית, או בני גילו וכה הלאה. כדי שיתרחשו פרידה ונשירה לא "מזויפות" נדרש תחילה שיווצר מפגש, רישום ביחס לדבר שממנו נפרדים. אך כדי שירשם משהו, כדי שיהיה מפגש, צריך שיהיה אובדן של הדבר הזה ובעקבותיו אבל נפשי. ללא האובדן אי אפשר לפגוש דבר וגם לא ניתן לנשור ממנו. המתבגר צריך להשתמש במשהו, באובייקט חיצוני, כדי להצליח להיפרד מן האחר. מדובר בדבר מה שכבר לא לגמרי זהה עם החיצוניות האמפירית של אותו משהו-אובייקט. גם אם נחשוב על הפרידה שלו מהוריו, נוכל לומר שבאמצעות הפרידה מהם במציאות האמפירית הוא נפרד ממהו בו שקשור בהם עבורו.

ללא האובדן אי אפשר לפגוש דבר וגם לא ניתן לנשור ממנו. המתבגר צריך להשתמש במשהו, באובייקט חיצוני, כדי להצליח להיפרד מן האחר. ... אם נחשוב על הפרידה שלו מהוריו, נוכל לומר שבאמצעות הפרידה מהם במציאות האמפירית הוא נפרד ממהו בו שקשור בהם עבורו

זה כך משום שהילד נמצא תמיד במקום אחר, מופרד באופן רדיקלי, לא מן האם או מן האחר, כי אם מחלק שלו עצמו - חלק שהוא מן הטבע שאותו סילקה השפה מפניה, כשהיא מותירה פרצה שאותה הסובייקט האנושי עמל לסתום באמצעות מה שלאקאן כינה "הדמיוני" - התסריטים, האשליות, החלומות. החרדה היא מה שמגיח בחתך הזה כעדות לאי התאמה יסודית בין הקיום לבין ההווה. יכולנו לשמוע על אי-התאמה זו ביחס לנער אהרון מן הסרט מפיהן של הדמויות האחרות סביב השאלה כיצד לנהוג בהפרשות המוזרות, הדוחות, של העץ שליד בניין

הטייס "להטיס" וכן הלאה, כך, עבור פועלי הקליניקה של בני הנעורים הללו, זה "לתפוס". הווה אומר שמדובר ב"פועלים" שהם לא מה שנהגו לכתוב פעם "אנשי רוח", מדובר באנשי מעשה סביב הפועל לתפוס, בתפסנים - אלה שמתמחים ביצירתם של קשרים שתופסים.

לקליניקה של בני הנעורים שותפים בעלי מקצוע רבים שהמדינה מכירה בהם, אך המדינה לא מכירה במקצוע התפסנות ככזה. כמובן, זה לא מקצוע שיירשם על כרטיס הביקור, אבל זה משהו שיכול להירשם בפעולה. אלא שלאמיתו של דבר כל המקצועות המוכרים הללו נשענים על אותם אלה היודעים משהו על כך שלמעשה כולם נושרים.

אם נאמין לסיפורי המקרא שלנו, לסיפור בריאת האדם ולסיפור גן עדן, שאינם אלא סיפורי ראשית האנושות כסיפורי החסרה ונשירה, אם נאמין להם, כי אז נוכל גם להוסיף ולומר שלא רק שאנו נושרים כי אם, כבניהם של אדם וחווה, אנו נושרים בני נושרים. שכן מה היו אדם וחווה אם לא הנושרים הראשונים של האנושות? הגיל שבו נשרו אמנם לא מפורש, אבל בהחלט מותר לנו לחשוב שמדובר במתבגרים שנשרו ממערכת החינוך. אמנם מערכת חינוך שציוותה עליהם דווקא לא לדעת, אבל לך תדע על מה באמת אנו מצויים בשעה שאנו מחנכים. ובכן, הייתה שם כיתה אחת בכל השכבה, עם שני תלמידים ולא ארבעים, תנאים סוציו-אקונומיים כלל לא רעים, תנאים אסתטיים מדהימים, ללא כפייה של תלבושת אחידה, איסור אחד על הדעת, מורה אחד ועוזר הוראה אחד, שכן מהו הנחש אם לא עוזר הוראה? אמנם לא "מחשב לכל ילד", אבל כמעט "מורה לכל ילד". ובכל אלה לא היה די כדי למנוע בעיות משמעת ונשירה, שכן אפילו מגן עדן נושרים. לאור כל זאת עולה התהייה: לאן בדיוק אנו שולחים את המתים שלנו כאשר אנו אומרים עליהם "מנוחתם עדן"?

מתקשה לסייע לילדים אלימים? אחד מכל מאה ילדים מגלה נטייה... "וכן הלאה, על פי מיטב המסורת הפסאודו-מדעית. ובכן, בעבור נער מעין זה ומילותיו הספורות שבקושי מוצאות את מקומן מתגבשת פרקטיקה של "תפסנות" בנוסח מה שמופיע כחלום בספרו של סאלינג'ר, שיכולה לשים לה ליעד לא רק את הקשירה של המתבגר לבית הספר, לחברת המבוגרים, לבני גילו, או למה שהדור הקודם מוסר לו, כי אם גם למה שהם חיים עבורו ולמה שהיא ממשותו הנפשית.

האיווי הוא הסימן עבורנו לנשירה שהצליחה. כי הוא קשור תמיד "לדבר הזה" שנבנה בשרשרת של אובדנים באופן ממשי ולא מדומיין. לכן האהבות ששוות משהו הן אלה שמסתיימות, שמתחלפות, כי הן מייצרות את האפשרות לגעת באובייקט כסיבה של

תשוקה

במרכזה של פרקטיקה מעין זו מה שתופס יהא "הנפשי" שהוא "הדבר" שתופס אותנו ותופס עבורנו. הנפשי הזה הוא מה שמאפשר לכל אחד להיות תפוס בעולם של בני האדם, לא להיות מחוץ לעולם, ולא ליפול לתהום שסאלינג'ר מתאר באופן שלא הותיר אדישים את המתבגרים של דורות קודמים שקראו את "התפסן בשדה השיפון" והתרגשו ממנו מאוד. הנפשי עבורנו הוא מה שאנו נוהגים לכנותו סימפטום. מוצאו בילדות, והוא "דבר מה" שנכתב והותיר עקבות. על כן, מה שעשוי לנשור, ליפול מן הצוק, הוא הנפשי שנמצא בסכנת אובדן אשר במידה רבה זהה לילד שהוא ביסודו כל אחד.

יש לו תכונה מעניינת לסימפטום: בדרך כלל הוא לא ימצא חן בעיני הזולת, אך למען האמת, גם לא בעיני בעליו, מציאו, וזו הסיבה שלסימפטום יש סיכוי להגיע לטיפול, קרי, לאפשרות לפייס בינו לבין בעליו, בינו לבין סביבתו, מבלי לחסל לא את זה ולא את זה. כך, נוכל לומר שאם אלוהים הוא שברא את האדם, כי אז האדם המציא סימפטום כדי להציל את כבודו של האלוהים הזה ואת עצמו. אנשי האומנויות יודעים על המצאות מעין אלה לא מעט, אך לא רק הם. למעשה, גם כל אלה שמצליחים לחיות. אם אמרתי שהפועל המרכזי בעבודה עם מתבגרים, בקליניקה של מתבגרים, הוא "לתפוס", כמו שעבור הנגר זה "לנסר", או עבור הטבח זה "לבשל", או עבור